

[2–2020]

history – theory – criticism

dějiny–teorie–kritika

[2-2020]

Fakulta
humanitních
studií UK

Faculty
of Humanities,
Charles University

Obsah | Contents

Editorial – Critical History Writing and the ‘Other’ Europe 185

1. Studie a eseje | Studies and Essays

PAVEL BALOUN, JAROMÍR MRŇKA – „Tábory pro darebáky, povaleče a cikány“. Příspěvek k výzkumu politiky a praxe kriminalizace „práce se štitícího“ obyvatelstva za druhé republiky a protektorátu (1938–1942)
‘Camps for Scoundrels, Layabouts, and Gypsies.’ Contribution to Research into the Policy and Practice of Criminalisation of ‘Work-Shy’ Population During the Second Czechoslovak Republic and the Protectorate (1938–1942) 191

JAKUB STŘELEC – Genealogie socialistické subjektivity? Přístup k dějinám psy-disciplín v Evropě po roce 1945 v soudobé historiografii a sociologii
A Genealogy of the Socialist Self? The Approach to the History of Psy-Sciences in Europe after 1945 in Contemporary Historiography and Sociology 222

JAN SEIDL – Kouzlo starých pohlednic. Ke kritické metodologii interpretace populárního historiografického žánru
The Appeal of Old Postcards. Towards a Critical Methodology of Interpreting a Popular Historiographic Genre 245

2. Diskuse a rozepře | Discussions and Disputes

PAVEL HIML – Where Does the West End? On Writing History, Catching Up, and Self-Awareness
Kde končí Západ? O psaní dějin, dohánění a sebevědomí 277

3. Recenze a reflexe | Reviews and Reflections

MARTIN NODL, MICHAELA ANTONÍN MALANÍKOVÁ, BEATA MOŽEJKO (edd.) – *Středověké město: politické proměny a sociální inovace* (Kajetán Holeček) 301

MIKULÁŠ ČTVRTNÍK – *Duchové dějiny v kontextu české a evropské historiografie 19. a 20. století* (Miroslav Beneš) 306

MICHAL KOPEČEK (ed.) – <i>Architekti dloubé změny. Expertní kořeny post-socialismu v Československu</i> ; VÍTĚZSLAV SOMMER a kol. – <i>Řídit socialismus jako firmu. Technokratické vládnutí v Československu 1956–1989</i> (Ondřej Holub)	309
ELENA MANNOVÁ – <i>Minulosť ako supermarket? Spôsoby reprezentácie a aktualizácie dejín Slovenska</i> (Matej Ivančík)	316
ADAM HUDEK, MICHAL KOPEČEK, JAN MERVART (edd.) – <i>Čechoslovakismus</i> (Jakub Vřba)	323
Editorial Note	331
Upozornění redakce	333

MIKULÁŠ ČTVRTNÍK, *Duchové dějiny v kontextu české a evropské historiografie 19. a 20. století,*

Praha 2018, Argo – Státní oblastní archiv v Praze,
384 s., ISBN 978-80-257-2809-3,
ISBN 978-80-88148-36-4

Duchové dějiny představovaly, představují a nejspíše i budou představovat spíše jeden ze zajímavých, inspirativních a lákavých, leč nedoceněných směrů historické vědy. I okrajové a nefrekventované proudy historického bádání však mohou být velkým přínosem. Tak je tomu i v případě knihy Mikuláše Čtvrtníka, která čtenáři promyšleným způsobem představuje oblast vědeckých výzkumů, jejichž největší rozmach ovlivnil genezi evropského historického myšlení první poloviny 20. století. Podle mého názoru si dnes již ani nedovedeme představit, jakými směry by se od počátku minulého století ubíral další vývoj historické vědy bez takových historiografických směrů, jako jsou dějiny idejí, dějiny mentalit, intelektuální dějiny, kulturní dějiny a mnohé další.

Jak již bylo řečeno, samotnou strukturu této práce považuji za velmi dobře promyšlenou. Autor svou knihu rozčlenil do šesti poměrně rozsáhlých kapitol, ve kterých se vždy zabýval odlišnými způsoby nahlížení a možné interpretace duchových dějin. Ačkoli by se na první pohled mohlo zdát, že tímto přístupem text rozbíjí na změť zcela odlišných struktur, opak je pravdou. Z pomyslného kaleidoskopu teorií, názorů a vědeckých přístupů Mikuláš Čtvrtník spřádá smysluplnou síť, ve které vše souvisí se vším. Nikdy není opomíjena geneze jednotlivých přístupů k dané odnoži duchových dějin, objevuje se velké množství analogií a odlišností, na které je nahlíženo skrze dobové interpretace nejrůznějších historických prací, a to nejen českých, francouzských a německých, ale také amerických. Nechybí zde ani pečlivá srovnání vědeckých ohlasů z první poloviny 20. století doplněná o názory dnešních odborníků, například Zdeňka Beneše.

Vratme se však ke struktuře *Dějin duchových*. Představení tak těžce uchopitelného a různě interpretovaného historiografického směru, jakým duchové dějiny bezpochyby jsou, muselo být pro autora od počátku velkou výzvou. Nelehkým úkolem však bylo také zodpovězení základních otázek: Co jsou to duchové dějiny? Jak je možné je definovat? Jak byly definovány v době svého vzniku? Chápali je všichni historikové stejně, nebo vznikalo větší množství odlišných výkladů? Také řešit otázky, jaký je vztah mezi duchovými dějinami a jejich německým ekvivalentem *Geistesgeschichte*, resp. dějinami idejí, intelektuálními dějinami,

kulturními dějinami, dějinami mentalit a dějinami pojmů, muselo představovat problém. Mikuláš Čtvrtník však tento problém zdárně překonal a ve své knize tak nepředstavil jen přehlednou a logickou odpověď na všechny výše položené otázky, ale nabídl i možná východiska pro historiky, jejichž výzkumná práce se zabývá obdobnou problematikou jako ta jeho. Zmíněná „východiska“ spatřuji v pozvolném navyšování obtížnosti textu samotného, kdy autor ve svém výzkumu začíná vysvětlením základních pojmů, resp. celého pojmosloví, okolnostmi ovlivňujícími jejich vznik a následnou genezi. Po tomto základním vymezení následuje charakteristika hlavních představitelů popisovaného směru, v tomto případě historiků a jejich individuálních přístupů k duchovým dějinám, a poté hlavní část zdůrazňující analogie i odlišnosti a kritické aspekty jejich výzkumů.

Jako přínosný se mi dále jeví fakt, že sám autor upozorňuje na sebemenší názorové konfrontace mezi historiky, kteří se neváhali navzájem kritizovat kvůli odlišným vymezením předmětu vlastního zkoumání jako součásti duchových dějin, resp. se spolu neshodovali v názorech na vhodnost té či oné metodologie. Značné úskalí by v tomto případě mohla představovat podobnost a blízkost jednotlivých směrů a odnoží duchových dějin, kvůli nimž by čtenář mohl z textu lehce vyvozovat mylné závěry. Tato skutečnost jen podtrhává fakt, že kniha Mikuláše Čtvrtníka ani v nejmenším nespadá do kategorie oddechové četby, protože i erudovaný čtenář blíže seznámený s nejrůznějšími trendy a směry historické vědy může být doslova zavalen přívalem informací, odlišného pojmosloví, metodologických přístupů a významných osobností, které měly na vývoj duchových dějin vliv. Čtenář tak musí předem počítat s tím, že dílčí poznámky jsou pro zapamatování předkládaných informací téměř nezbytné.

Vedle všech zmíněných pozitiv a přínosů knihy *Duchové dějiny* je však třeba zmínit i několik drobných výtek a doporučení. Mikuláš Čtvrtník velmi dobře pracuje s interpretacemi jednotlivých metodologických přístupů českých, evropských i amerických historiků první poloviny 20. století. Je ale smutné, že ve valné většině případů jednotlivé analogie konfrontuje pouze s teoriemi a úvahami Zdeňka Kalisty. Ani v nejmenším nechci zpochybňovat Kalistův význam a přínos k pochopení popisované problematiky, resp. k šíření povědomí o duchových dějinách mezi příslušníky české historické obce. Z knihy samotné mám ale pocit, že by v případě některých názorových srovnání bylo vhodné více prostoru věnovat dalším českým historikům, kteří přišli s duchovými dějinami alespoň částečně do kontaktu, a to i přesto, že o některých z nich se autor zmiňuje v kapitole, v níž Kalistovy úvahy o duchových dějinách ukotvuje v kontextu české pogollovské historiografie a následně je konfrontuje s přístupy a konkrétními díly Josefa Pekaře, Bedřicha Mendla, Evžena Steina a Františka Kutnara.

Domnívám se, že knihu by vhodně doplnil stručný slovníček přehledně shrnující jak představené směry a odnože duchových dějin, tak přínos jejich hlavních představitelů a nejzákladnější nástin pojmosloví, se kterým zmiňovaní historici pracovali. Ano, někdo by mohl namítat, že samotné duchové dějiny, resp. intelektuální dějiny, dějiny mentalit, idejí atd. nepředstavují ten druh pojmů, které by bylo možné lehce a stručně definovat, a dokonce že toho ani není třeba, pokud si čtenář bude během čtení této knihy pořizovat průběžné poznámky. Všechny tyto faktů jsem si zcela vědom. Domnívám se však, že kniha *Duchové dějiny* skýtá velký potenciál, který se skrývá právě v jejím využití při vysokoškolských přednáškách a seminářích zaměřených jak na genezi historiografie, tak na teorii historické vědy. A i kdyby tato práce působila na studenty bakalářských a magisterských oborů příliš odborným dojmem, tak by ji zajisté ocenili právě pro navrhovaný slovníček základních pojmů, definic a historiků souvisejících s duchovými dějinami. Kromě toho tato práce nemusí sloužit čistě jako studijní text, resp. součást seznamů povinné četby k vysokoškolským zkouškám, ale může být i zdrojem inspirace pro nejednoho profesionálního historika, který se nebrání rozšiřování vlastních obzorů o poznatky a úvahy dřívějších generací, které mohou i v dnešním moderním světě poukazovat na doposud neprobádané oblasti, kterými by se historická věda a historici především měli v budoucnu věnovat.

Navzdory několika zmíněným doporučením a možným dodatkům jsou *Duchové dějiny* Mikuláše Čtvrtníka pozoruhodnou prací, jejíž přínos nespočívá pouze v interpretaci věcí minulých, nýbrž také v nástinu současného stavu a možného budoucího vývoje duchových dějin, které si i nadále zasluhují své místo v nových historických výzkumech 21. století.

Miroslav Beneš

Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové